

ці реформи простежуються в османській архітектурі, яка потрапила під вплив надмірної розкоші Заходу. Бароко, рококо, ампір та інші стилі поєдналися з османським традиційним мистецтвом. Такі новаторства часто справляли на фахівців негативні враження, як наслідувального, чужого традиційному османському і східному мистецтву. Вплив європейських архітектурних традицій і декоративного стилю, який починає рясніти в османському мистецтві в цей період, вже у наступні роки більш глибоко проникає в культуру османського суспільства.

1. Белочкіна Ю. Все о Стамбуле / Юлия Белочкіна. — Харьков : Фолио, 2014. — 256 с.
2. Витол А. В. Османская империя (начало XVIII в.) / Александр Владимирович Витол. — М.: Наука, 1987. — 136 с.
3. Еремеев Д. Е. На стыке Азии и Европы (очерки о Турции и турках) / Дмитрий Евгеньевич Еремеев. — М.: Наука, 1980. — 240 с.
4. История Османского государства, общества и цивилизации: в 2-х тт. / [ред. Э. Ихсаноглу]; пер. с тур. В. Б. Феоновой. — М.: Восточная литература РАН, 2006. — Т. I. — 2006. — 602 с.
5. Культурология. XX век. Энциклопедия. Т. 1. — СПб: Университетская книга; ООО «Алетейя», 1998. — 447 с.
6. Петросян Ю. А. Идеи «европеизации» в общественно-политической жизни Османской империи эпохи нового времени / Ю. А. Петросян // Тюркологический сборник – 1976. — М.: Наука, ГРВЛ, 1978. — С. 120–129.
7. Туреччина — Європа: історичні підстави політичного та економічного зближення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6366>
8. Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним / Ніл Фергюсон. — К.: Наш Формат, 2017. — 488 с.

Ушенко Д. О.

Контент-аналіз конституції Японської імперії 1889 року

Актуальність проблеми полягає в тому, що перша японська конституція закріпила всі ті зміни, що відбулися у країні протягом революції Мейдзі. Своїм змістом вона визначила курс подальшого розвитку Японії, який вона, з незначними змінами, зберігає й донині.

Об'єктом аналізу роботи є текст конституції Японської імперії.

Історіографічна традиція представлена наступними вагомими роботами. Насамперед це праця Олександра Мещерякова «Император Мэйдзи и его Япония» [1], в якій у динаміці розглядаються культурні зміни Японії того часу та описані причини впровадження різних пунктів конституції. Серед сучасних монографій можна також виділити роботу Аміне Ертюрк «Meiji Constitution of 1889 and the birth of modern Japan» [3], у якій наводиться сучасний погляд західної історіографії на значення та причини створення японської конституції.

Протягом ХІХ ст. Японія пережила перелом свідомості і за 40 років перетворилася з відсталого феодального країни, яку намагалися колонізувати, у сучасну розвинену країну, у повноправного учасника міжнародних відносин. Визначну роль у цьому зіграла конституція Японської імперії. Її головним завданням було закріпити усі досягнені зміни та визначити курс, яким буде йти країна протягом наступних десятиліть.

Перша японська конституція стала поєднанням передових ідей західного світу та японських традицій. Її було проголошено у імператорському палаці 11 січня 1889 року. Вона складалася з 76 статей, які було поділено на сім глав: імператор, права та обов'язки підданих, імператорський сейм, судова частина, фінансова частина та додаткові правила.

Статі з першої по сімнадцяту відносяться до першої глави й визначають статус імператора у державі. У статтях першої глави зазначається, що Японією повинна управляти єдина та безперервна династія імператорів, сам імператор є персоною недоторканою та святою.

Статті з 4 по 12, та 15–16 визначають повноваження імператора у країні. Не дивлячись на те, що згідно з конституцією він є головою імперії, влада його обмежується імператорським сеймом. Сам імператор у разі потреби має право розпуску парламенту, право призначення та усунення з посад. Крім того, у надзвичайних випадках, та у випадку загрози для безпеки для країни та народу, імператор має право видавати розпорядження, що набували силу закону. Однак вони були повинні бути ратифіковані на найближчій сесії парламенту, або скасовані. Усі інші розпорядження імператора не мали протирічити встановленому закону.

Особливу увагу варто звернути на статтю № 11, яка говорить наступне: «Верховная власть въ военныхъ и морскихъ дѣлахъ воплощается въ лицѣ его высочайшей особы, и дѣла эти подчиняются распоряженіямъ, издаваемымъ императоромъ» [2, с. 36].

Ця на перший погляд непримітна деталь мала під собою глибокі корені. У цій статті відображається сутність національної ідеї, центральним елементом якої став імператор. Ніколи раніше імператор не був головнокомандуючим армією, цю роль займав сьогун. Сьогунат виступав у ролі об'єднуючого фактору для країни, і з його ліквідацією йому потрібно було знайти заміну. Новим зв'язуючим елементом, навколо якого мала сформуватися нація, став імператор. Саме імператор мав стати центральним елементом націотворення і обґрунтування унікальності та виключності Японії та японського народу. Але, на перших етапах, це було неможливе через те, що імператор завжди знаходився у тіні, і його, окрім вузького кола наближених, ніхто та ніколи не бачив. Вихід був знайдений шляхом запозичення досвіду західних держав, таким чином імператор став головнокомандуючим і саме так почалося його виведення з тіні на світло.

Статті 13–14 визначають повноваження імператора у зовнішній політиці. Вони зводяться до проголошення війни, миру та облоги.

Таким чином, перша глава є поєднанням японських традицій та західного досвіду, у ній поєднані традиційні функції та положення імператора з функціями, яких він ніколи не виконував, що було зумовлено необхідністю створення японської нації, також це відбиває саму суть уряду Мейдзі, а саме японізація закордонних досягнень.

Друга глава (ст. 18–32) окреслює права та обов'язки підданих. Цей розділ був покликаний закріпити вагомі зміни, що відбулися у соціальній сфері. Особливу увагу варто приділити статтям 19–20. У них йде мова про загальну військову повинність для всього населення, більш того, будь-який японський підданий має право займати військові та громадянські посади. У додаток до цього конституція проголошувала свободу пересування та проживання для всіх японських підданих.

Тут варто зауважити, що реформи у військовій сфері мали більше формальний характер, ніж реальний. Крім того, вони зустрічали шалений спротив з боку самурайських нащадків, які фактично втрача-

ли свою монополію у військовій сфері. Але державі потрібно було створити власну регулярну армію, тому колишня військова знать вимушена була поступитися. Загальна військова повинність все ж таки була запроваджена, але право простого населення займати посади здебільшого так і залишилося правом.

Стосовно питання свободи пересування та проживання, то його вирішення було необхідно у зв'язку з модернізацією та індустріалізацією Японії. У вкрай короткий термін у державі було збудовано багато сучасних заводів, яким була потрібна робоча сила, країна перебувала у стані стрімкої урбанізації, а старі закони заважали цьому. Саме для забезпечення потоку робочої сили й було запроваджено цей пункт. Супутником цього нововведення можна вважати серію законів про освіту, які мали на меті ті самі завдання.

Наступні статті другої глави проголошують право бути судимим згідно з законами, недоторканість приватної власності, приватність переписки, свободу слова та віросповідання.

В цілому ці закони відображають встановлення в Японії капіталістичного ладу, що прийшов на зміну феодалізму. Проте питання свободи слова все ж було дещо формальним і мало суттєве доповнення, а саме, що вона (свобода слова) не буде загрожувати суспільному порядку та державній безпеці. Це стало зручним приводом для обмеження проголошеної свободи слова, одним з найяскравіших прикладом цього можна назвати ситуацію з газетою «Японія», друк якої зупинявся біля 30 разів через антиурядові випадки.

Те ж саме відображають статті, що дозволяли створення суспільних союзів та право подавати петиції до уряду. Таким чином почалося подолання великої прірви між владою та населенням.

Однак, треба зробити зауваження щодо статті про віросповідання. Її можна вважати поступкою західним країнам, яка була спричинена тим, що японці бажали, щоб їх визнали цивілізованою країною, а в цивілізованій країні не може бути заборонене християнство. Але, беручи до уваги попередні заходи японського уряду проти християнства, цей закон мав формальне значення, у свідомості населення вже було міцно сформоване вороже ставлення до християнства.

Таким чином і у сфері суспільного життя Японія зробила для себе великий крок вперед назустріч лібералізації країни, хоча досі залишалась вельми консервативною.

Наступні дві глави слід розглядати разом, бо вони регламентують внутрішній устрій державного апарату уряду Мейдзі, а саме імператорського сейму, кабінету міністрів та таємної ради.

Конституція і політичні партії також передбачали створення двопалатного парламенту. Нижня палата обиралася, верхня — призначалася імператором з середовища аристократів. Права парламенту були вельми обмеженими, вони зводилися переважно до дебатів і затвердження рішень, що виходили «зверху» за підписом Мейдзі. Парламент міг вносити законопроекти, але вони вступали в життя тільки після затвердження їх імператором. Парламент обговорював і стверджував бюджет, але якщо уряд з ним не погоджувався, приймався до виконання бюджету минулого року. Варто також зазначити, що самі депутати під час сесії не несли жодної відповідальності за свої виступи та ідеї, оголошені на засіданні, але якщо лен палати оголошував їх на публіці або у печаті, він відповідав за це по закону.

Сам кабінет міністрів парламенту підзвітним не був. Він ніс відповідальність тільки перед імператором.

Незважаючи на обмеженість повноважень парламенту, слід пам'ятати: Японія стала першою країною з конституцією у всій величезній Азії (Туреччина прийняла конституцію у 1876 р., але проіснувала вона менше року). Росія в цей час теж не мала конституції, хоча познайомила з цим словом набагато раніше Японії. Згідно з конституцією, Японія формально поставала як конституційна монархія з дуже сильними елементами абсолютизму. Однак насправді це було зовсім не так.

По-перше, існували багатовікові традиції колективного управління країною, завдяки яким в її історії ми не зустрінемо диктаторів, подібних Івану Грозному та Людовику XIV, Кромвелю або Робесп'єру.

По-друге, закони, що конкретизують положення конституції, були прописані таким чином, що на будь-яке своє рішення імператор повинен був отримати санкцію того чи іншого державного органу, наприклад, імператор міг призначити або звільнити міністра, тільки

отримавши візу прем'єра. Його «особисті» укази також затверджувалися на ділі урядом і Таємною радою.

Таким чином, Мейдзі був абсолютним монархом тільки в очах сорока мільйона своїх підданих. І в цьому полягала його історична роль — роль об'єднуючого націю символу. Однак використання цього символу знаходилося в реальності в руках жменьки політиків. В основному це були вихідці з Сацума і Тесю [1, с. 380].

Наступні дві глави присвячені судочинству та фінансам. Статті з 57 по 61 окреслюють загальні принципи судочинства в оновленій Японії. До них належить рівність усіх перед законом, можливість позовів проти суддів та гласність самого судового процесу. Проте, як і у випадку з свободою слова, до пункту гласності було суттєве доповнення, а саме: якщо існує побоювання, що така гласність може пошкодити порядку і спокою або суспільній моралі, то гласність суду може бути скасована постановою закону або рішенням суду.

Питання рівності усіх перед законом та наявність єдиної для всіх системи покарань бере свої корені у самому початку реставрації Мейдзі. Воно було покликане вгамувати антиєвропейські настрої, що бушували у країні, особливо серед самурайства. Саме проти них і були направлені нові судові закони, що позбавляли самураїв права на сеппуку, та прирікала їх на страту як звичайних простолюдинів.

Глава, що відповідає за фінанси, окреслювала регламент прийняття бюджету, порядок дій при непередбачених витратах, правила користування запасним фондом, та звітність рахункової палати перед урядом.

У цьому розділі слід звернути увагу на статтю 70, яка говорить, що у разі неможливості скликання сейму імператор у разі надзвичайного випадку має право проводити будь-які фінансові заходи через імператорські укази. Але на найближчій сесії парламенту ці заходи мають бути ратифіковані, або скасовані. У цьому питанні знов простежується тенденція створення ілюзії, що вся влада знаходиться у імператора, який є центром усієї країни.

Остання глава присвячена додатковим правилам і стосується насамперед змін у конституції.

У ній зазначаються умови внеску змін до конституції, а саме наявність проекту змін і присутність на дебатах 2/3 парламентарів кожної

з палат. Також у статті 76 прописано, що будь-які зміни не можуть бути обговорювані або прийняті під час регентства. У цьому пункті знов можна побачити прояв національної ідеї, що передбачала імператора центром усієї Японії.

Підводячи підсумки, можна сказати, що конституція стала одним з найважливіших підсумків комплексу політичних реформ, проведених в ході реставрації Мейдзі.

Відповідно до загального духу модернізації країни за західними зразками, великий вплив на зміст конституції надали конституційні акти європейських країн, перш за все Пруссії та інших німецьких держав.

Стислість Конституції не дозволяла охопити всі галузі конституційного права, у зв'язку з чим вона виконувала роль джерела права лише частково, в певній мірі будучи політичною декларацією. Більш детальна регламентація відповідних питань здійснювалася поточними законами і імператорськими указами.

В результаті прийняття Конституції Мейдзі Японія стала другою країною в Азії (слідом за Османською імперією), яка ввела у себе конституційну форму правління і заклала основи представницької демократії. Незважаючи на розширений характер імператорських прерогатив, порівняно невеликі повноваження парламенту і вплив позаконституційних інститутів, норми конституції були одним з механізмів подальшої лібералізації японського державно-громадського ладу в період демократії Тайсе, включаючи створення перших партійних кабінетів і введення загального виборчого права, а включення в конституцію положень про права і свободи підданих стало важливим проривом для традиційного суспільства з багатовіковим колективістським устроєм.

У той же час Конституція в силу лаконічності своїх правил і інших особливостей конституційно-правового регулювання так і не змогла стати скільки-небудь істотною перешкодою на шляху формування військово-бюрократичного режиму 1930-х років, а також масових обмежень прав і свобод, можливість здійснення яких прямо передбачалася її положеннями.

1. Мещеряков А. Н. Император Мэйдзи и его Япония / Александр Николаевич Мещеряков. — М.: Наталис, 2009. — 736 с.

2. Японцы о Японии. Сборник статей первоклассных японских авторитетов, собранных и отредактированных А. Стэдом [пер. с англ. М. А. Шрейдер и С. Г. Займовского. Под ред., с предисл. и примеч. Д. И. Шрейдера. — СПб: Книгоиздательское Товарищество «Просвещение», 1906. — XVI, (1), 587 с.
3. Amine Ertürk. Meiji Constitution of 1889 and the birth of modern Japan [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.academia.edu/12121557/Meiji_Constitution_of_1889_and_the_birth_of_modern_Japan

Комарова А. К.

Український жіночий головний убір середини ХІХ – початку ХХ ст.: прикметні риси, символіка, використання в обрядовій практиці

Тема головних уборів є досить популярною на даний час. Головний убір для жінки — не просто елемент повсякденного гардеробу. В цьому елементі ховається таємниця жіночого життя. Адже століттями жінки надавали своєму волоссю і головному убору особливе значення: витрачали години для плетіння зачісок, брили голови та надягали перуку, вплітали нитки та просто ховали під хустину. Здавна в Україні головний убір виконував практичну, захисну, обрядову, оберегову, знакову, естетичну, соціальну та національну функції.

Особливістю даної тематики є та обставина, що проблема в зазначеній постановці не була предметом спеціального дослідження. Проте, окремі її аспекти знайшли своє відображення в роботах цілої низки дослідників, серед яких слід назвати Н. І. Гаген-Торн [1], Д. К. Зеленіна [3], Г. Г. Стельмашук [4], М. І. Юкальчук [5], І. В. Ігнатенко [6], О. В. Грицюк [2].

Метою даної статті є з'ясування характерних ознак традиційних головних уборів українок, їх символіки, атрибутів і використання в народній обрядовості.

Традиційний головний убір — невід'ємна складова частина народного костюма. Головні убори виявились найменш змінною частиною костюма, мало змін відбулось також в їх різноманітних формах та способах носіння аж до початку ХХ століття. Саме в них найбільш повно збереглися архаїчні риси, давні традиції. Головні убори відображають особливості як загальноукраїнські, так і окремих